

Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Національна академія педагогічних наук України

Департамент освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Інститут інформаційних технологій та засобів навчання НАПН України

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 5

Львів-2017

УДК 378.14

ББК 74.58

I 74

Рекомендовано до друку вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 2 від 4 жовтня 2017 р.)

Рецензенти:

ЗІНЬКОВСЬКИЙ Юрій Францевич, доктор технічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, професор кафедри конструювання та виробництва радіоапаратури Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського.

ОЛІЙНИК Віктор Васильович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, ректор ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

МАТВІЄНКО Ольга Василівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, проректор з наукової роботи Київського національного лінгвістичного університету.

Редакційна колегія:

КРЕМЕНЬ Василь Григорович, д.філос.н., проф., дійсний член НАН і НАПН України, президент НАПН України, президент Товариства «Знання» України (голова).

КОЗЯР Михайло Миколайович, д.пед.н., проф., член-кореспондент НАПН України, генерал-лейтенант служби цивільного захисту, ректор Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (заступник голови).

НИЧКАЛО Нелля Григорівна, д.пед.н., проф., дійсний член (академік) НАПН України, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України (заступник голови).

БИКОВ Валерій Юхимович, д.т.н., проф., дійсний член (академік) НАПН України, директор Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.

БИКОВА Олена Валентинівна, к.пед.н., доц., начальник управління європейської інтеграції та міжнародного співробітництва ДСНС України (за згодою).

ГУРЕВИЧ Роман Семенович, д.пед.н., проф., дійсний член (академік) НАПН України, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

КОВАЛЬ Мирослав Стефанович, к.пед.н., проф., перший проректор з науково-педагогічної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

КУЗИК Андрій Данилович, д.с.-г.н., проф., проректор з науково-дослідної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

ЛИТВИН Андрій Вікторович, д.пед.н., проф., завідувач кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

ЛУК'ЯНОВА Лариса Борисівна, д.пед.н., проф., член-кореспондент НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

МАНДЗІЙ Любомира Степанівна, к.політ.н., доц., директор департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації.

РАДКЕВИЧ Валентина Олександрівна, д.пед.н., проф., дійсний член (академік) НАПН України, директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

СПРИН Олег Михайлович, д.пед.н., проф., член-кореспондент НАПН України, заступник директора з наукової роботи Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.

ТОПУЗОВ Олег Михайлович, д. пед.н., проф., член-кореспондент НАПН України, віце-президент НАПН України.

ТИМЕНКО Володимир Петрович, д. пед. н., проф., учений секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України.

ШУНЕВИЧ Богдан Іванович, д.пед.н., проф., директор Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, І 74 перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 5. / За ред. М.М. Козяра, Н.Г. Ничкало. – Львів: ЛДУ БЖД, 2017. – 400 с.

Висвітлено проблеми методології, теорії і методики підготовки фахівців до використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Проаналізовано сучасні підходи до формування професійної компетентності учнів, курсантів і студентів, а також підготовки педагогічних працівників до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, створення і використання електронних освітніх ресурсів. Проаналізовано проблеми менеджменту інноваційних освітніх проектів і програм та управління інформаційною безпекою і культури безпеки професійної діяльності.

Для педагогів загальноосвітніх, професійних, вищих навчальних закладів та інститутів післядипломної освіти, наукових працівників, аспірантів, докторантів.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У статті викладено парадигмальні напрями розвитку освіти, які історично реалізувалися і продовжують втілюватися у вітчизняній психолого-педагогічній науці та практиці: академічний, професійно орієнтований, професійно-технологічний і гуманітарний. Здійснено аналіз розвитку самостійної діяльності студентів ВНЗ України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у контексті зміни освітніх парадигм. Виокремлено етапи самостійної діяльності студентів ВНЗ, які поділено на три основні та два допоміжні. У межах цих етапів відслідковується відповідність самостійної діяльності студентів тенденціям розвитку української педагогіки кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: освітні парадигми, технології самостійної діяльності студентів, етапи розвитку самостійної діяльності.

The article describes the paradigmatic directions of the development of education, which historically implemented and continue to be implemented in the domestic psychological and pedagogical science and practice: academic, professional oriented, vocational, technological and humanitarian. The analysis of the development of individual work of students of higher educational institutions of the higher education system of Ukraine in the second half of the XX - beg. XXI century in the context of changing educational paradigms. The stages of individual activity of students of higher educational institutions, which are divided into three main and two auxiliary ones, are distinguished. Within these stages, the correspondence of individual activity of students to the tendencies of development of Ukrainian pedagogy of the end of the XX - the beginning of the XXI century is traced.

Key words: educational paradigms, technologies of individual activity of students, stages of development of individual activity.

В статье изложены парадигмальные направления развития образования, которые исторически реализовались и продолжают воплощаться в отечественной психолого-педагогической науке и практике: академический, профессионально ориентированный, профессионально-технологический и гуманитарный. Осуществлен анализ развития самостоятельной деятельности студентов вузов Украины второй половины ХХ – начала ХХІ в. в контексте изменения образовательных парадигм. Выделены этапы самостоятельной деятельности студентов вузов, которые разделены на три основные и два вспомогательных. В рамках этих этапов отслеживается соответствие самостоятельной деятельности студентов тенденциям развития украинской педагогики конца ХХ – начала ХХІ в.

Ключевые слова: образовательные парадигмы, технологии самостоятельной деятельности студентов, этапы развития самостоятельной деятельности.

Суттєвою рисою сучасної дійсності є постійні зміни, перетворення нашого сьогодення, що ставлять перед людством все нові завдання і проблеми. На тлі цих змін відбувається переоцінка ціннісної парадигми людського існування.

Суперечливі процеси, які відбувалися наприкінці ХХ ст. і відбуваються сьогодні, зокрема «нестабільність політичного й соціально-економічного становища, кризові явища, зміна ціннісних орієнтацій серед молоді, послаблення ролі школи та сім'ї у формуванні особистості, вимагають змін у вихованні підростаючого покоління, необхідності пошуків нових, більш ефективних форм і методів організації навчально-виховного процесу» [8, с. 3]

Формально-знаннева парадигма, що склалася у педагогіці індустріального суспільства, була орієнтована на цінність знання. Основними теоретичними установками цієї парадигми «виступали принципи класичної дидактики, а методологія відповідала логіці наукової раціональності. Такий підхід призвів до технологізації, як дослідницької діяльності, так і освітнього процесу. Процес навчання розглядався як поетапний, педагогічно керований рух студента від незнання до знання» [1, с.4]. Причому, студентів відводилася роль лише об'єкта навчально-виховного процесу.

Нині підвищується роль особистості, активізуються процеси гуманізації суспільства як гаранта виживання в умовах кризи індустріальної цивілізації. Все це не може не позначитися на формуванні пріоритетних напрямів і ціннісних орієнтацій вищої професійної освіти. Сучасна освіта не може не бути гуманітарною [3]. Вона сьогодні не сприймається як «альтернативна» природничому або технологічному знанню або як додаток до нього. Специфічна особливість гуманітарного знання – надавати діяльності людини сенсу.

Сьогодні педагогічною наукою і практикою накопичено значний досвід щодо активізації самостійної діяльності студентів, зокрема у роботах Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна, Б.Г.Ананьєва. Питання професійного саморозвитку та самореалізації майбутніх фахівців розглядалися у дослідженнях С.У.Гончаренко, С.О.Сисоєвої, А.І. Кузьмінського та ін.

Водночас, малодослідженою є проблема періодизації самостійної діяльності студентів, зокрема в умовах вищого навчального закладу, що і зумовило вибір тематики даної статті.

Мета статті – обґрунтувати етапи розвитку самостійної діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу України кінця ХХ – поч. ХХІ ст.

Розвиток професійно важливих якостей полягає в оновленні й творчому застосуванні теоретичних знань; формуванні самостійності як риси характеру; наближенні навчальної діяльності до майбутньої професії. Оптимальне використання усіх видів самостійної роботи, знання функцій, дотримання умов її здійснення допоможе успішно вирішувати ті завдання, які стоять перед вищою школою, та виховувати творчу особистість, збагатить процес проведення самостійної роботи, зробить його цілеспрямованим і дійовим.

Спираючись на низку науково-педагогічних джерел [4; 5], можна виділити *провідні тенденції та шляхи реформування сучасних освітніх систем*: фундаменталізація освіти, розбудова системи неперервної освіти, підвищення креативності в освіті для підготовки людей до життя в різних соціальних середовищах, розвиток самоосвіти, упровадження перспективних інформаційних і телекомунікаційних технологій, забезпечення випереджального характеру всієї системи освіти, гуманітаризація змісту всіх навчальних дисциплін, активізація тенденцій до зближення освітніх моделей у розвинених країнах, тощо.

Справді, будь-яка освіта повинна бути гуманітарною. Проте, спостерігається тенденція до зведення процесу гуманітаризації до розширення предметів гуманітарного циклу, збільшення кількості годин у навчальному плані. Це вихолощує саму ідею гуманітаризації освітнього середовища, дискредитує її ціннісно-смыслову спрямованість [6]. Освіченість, звичайно, означає інформованість і професійну компетентність, але, передусім, характеризує особистісні функції людини як суб'єкта суспільного процесу й індивідуального життя. Людина, здобуваючи освіту, відображає фрагменти культури, які їй пред'являються ззовні, через призму власного Я, співвідносить продукти чужого досвіду з власним, осмислює їх, тобто наділяє їх власними смислами.

Нова особистісно-орієнтована освітня парадигма, в основу якої серед інших покладено принцип фундаменталізації освіти, відображає потреби людської цивілізації початку ХХІ століття. Подальший розвиток “демократії і ринкових стосунків, досягнення ідеалу гармонійної особистості та суспільства, яке перебуває в гармонії з природою, можливі лише на базі фундаментальної і цілісної освіти, здатної реалізувати потребу людини у зміні сфер діяльності протягом всього її життя [2, с.179-180].

Як уже зазначалося, зараз складається гуманістична парадигма, заснована на теоретичних положеннях гуманної педагогіки, гуманітарної методології, яка передбачає звернення до екзистенційного досвіду людини, її внутрішнього стану, ситуацій людського існування. Причому гуманістична парадигма не перекреслює формально-знаннєву, а формується на її основі. Водночас, актуалізується проблема вдосконалення системи організації самостійної роботи студентів, яка б формувала здатність особистості до творчого саморозвитку, самоосвіти, самоактуалізації як підґрунтя інноваційної педагогічної чи науково-педагогічної діяльності.

При використанні особистісно орієнтованих технологій головною метою навчання є розвиток студента як особистості, формування у нього потреби у самоосвіті та самовизначенні у навчальних і життєвих ситуаціях, усвідомлення особистої відповідальності за результат навчання. Знання, вміння і навички студента у цьому випадку розглядаються не як мета навчання, а як засіб розвитку особистості. Прикладом особистісно орієнтованої технології є самостійна робота організована в малих групах. Студенти перевіряють знання один одного за заздалегідь визначеною викладачем схемою: аналізують відповідь партнера, доповнюють та оцінюють її.

За умов посилення інформатизації освіти та функціонування Інтернету на межі ХХ–ХХІ століття відбуваються якісні зміни, що вимагають актуалізації принципово нових підходів до самостійної діяльності. Це зумовлює необхідність формулювання теоретичних засад самостійної роботи студентів у контексті діяльнісного підходу, зокрема: координація зусиль викладачів різних дисциплін; практична спрямованість самостійної діяльності; реалізація самостійної функції навчальної діяльності, незалежно від типу навчального закладу; розширення потенційних можливостей розвитку студента; інтеграція навчальної інформації; формування здатності студентів застосовувати самостійно здобуті знання у професійній діяльності; формування професійних знань та вмінь, пов'язаних із використанням мисленнєвого апарату; характер і тип самостійної роботи залежать від того, в яких умовах відбувається процес самостійної діяльності; розробка варіативних підходів, залежно від спеціалізації майбутніх фахівців і забезпечення професійної спрямованості навчання.

Виходячи з викладеного вище, ми пропонуємо в історії розвитку самостійної діяльності в українській педагогіці кінця ХХ – початку ХХІ ст. виокремити три основні та два допоміжні етапи:

Пропедевтичний етап (до 1991 року), який визначається перед умовами, що склалися на час розпаду Радянського Союзу та відродженням України як держави.

Мета виділення цього етапу – уявлення стану педагогічної теорії та практики в контексті ідей освіти, в яких розпочала діяти вітчизняна професійна освіта.

I етап (1991 – 1996 рр.). На цьому етапі формуються нові напрями дослідження в освіті, пов'язані в першу чергу з відновлення національних цінностей, поширюються ідеї розвитку української освіти. Зароджується цілісний підхід до розв'язання проблем професійної освіти: фундаменталізації, гуманізації та гуманітаризації. Формується поняттєвий апарат змісту освіти, визначаються як педагогічні принципи, починається теоретичний аналіз розрізних розробок із проблеми.

II етап – (1997 – 2003 рр.) На цьому етапі здійснена структуризація засад і чинників самостійної діяльності як цілісної сукупності початкових передумов і причин, що зумовлюють процес її реалізації у сфері освітньої практики і теорії; виділені основні її напрями. Із кінця 90-х років починається етап цілеспрямованого взаємозв'язку ідей змісту професійної освіти, корекція його цілей, оновлення форм, методів та засобів його реалізації. Водночас ці наукові здобутки є розрізненими, вони вимагають систематизації та узагальнення, дослідження генези.

III етап – (2004 – 2013 рр.) Сутність його полягає у взаємному зближенні педагогічних розвідок у галузі діяльності студента та викладача та поширенні ІКТ, поглибленні методичного аспекту навчання. Особливістю цього етапу є розширення функцій ІКТ підходу у самостійній діяльності. Досліджуються можливості використання їх використання до професійної освіти загалом.

Прогностичний етап (з 2014 року), протягом якого формулюються не лише здобутки вітчизняної педагогіки щодо самостійної діяльності, а й формуватимуться узагальнені, системні уявлення щодо їх інтеграції в освіті загалом.

Отже в основі формування тієї чи іншої парадигми педагогіки лежать певні наукові підходи, технології, які відображають історичні, національні, культурні, соціальні, економічні, науково-технічні, гуманітарні та інші тенденції розвитку суспільства. Відповідно, головними етапами розвитку теорії самостійної діяльності студентів ВНЗ у контексті зміни освіт-

ніх парадигм *виокремлюємо* три основні та два допоміжні. У рамках трьох основних відслідковуємо відповідність самостійної діяльності студентів тенденціям розвитку української педагогіки кінця ХХ – початку ХХІ ст.

До подальших досліджень відносимо обґрунтування психолого-педагогічних умов розвитку теорії самостійної діяльності студентів ВНЗ України.

Список літератури:

1. Бондаревская Е. В. Парадигма как методологический регулятив педагогической науки и инновационной практики [Текст] / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 2007. – №6. – С. 3-10.
2. Гончаренко С. Фундаментальність чи вузький професіоналізм освіти [Текст] / С. У. Гончаренко // Дидактика професійної школи : зб. наук. праць / ред. кол. : С. У. Гончаренко (голова) та ін. – Хмельницький : ХНУ, 2004. – Вип. 1. – С. 177-184.
3. Кондрашова Л. В. Профессионально-личностное становление будущего специалиста в образовательном процессе университета [Текст] / Лидия Валентиновна Кондрашова // Вестник СевГТУ. – 2010. – Вып.104. – С. 3-6.
4. Кузьмінський А. І. Фундаментальні цінності родинного виховання [Текст] / А. І. Кузьмінський // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Слов'янський держ. пед. ун-т. – Слов'янськ : Видавництво СДПУ, 2012. – Спецвип. 10. – С. 158-163.
5. Михайлов Ф. Т. Философия образования: ее реальность и перспектива [Текст] / Ф. Т. Михайлов // Вопросы философии. – 1999. – № 3. – С. 116.
6. Попков В. А. Теория и практика высшего профессионального образования : учеб. пособие для системы дополн. пед. образования [Текст] / В. А. Попков, А. В. Коржуев. – М. : Академический Проект, 2004. – 432 с.
7. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі [Текст] / О. П. Савченко // Педагогіка і наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку : Е-журнал. – 2010. – С. 16-23. – Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editionse-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16
8. Тогочинський О. М. Виховання моральних орієнтацій у майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Тогочинський. – Хмельницький, 2003. – 18 с.

<i>В.В. Молодиченко, Н.А. Молодиченко</i> ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНТЕНСИВНОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	65
<i>О.В. Нітенко</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНШОМОВНУ ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ ПРАВА	69
<i>С.М. Пастухов, В.Н. Рябцев</i> МЕТОДОЛОГІЯ ОБЕСПЕЧЕННЯ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РУКОВОДЯЩИХ КАДРОВ.....	74
<i>Н.В. Разенкова</i> ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	77
<i>М. Ф. Стасюк</i> ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФАКТОРИЗАЦІЇ.....	84
<i>А. Я. Цюприк</i> ЕТАПИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – поч. ХХІ ст.	89

Секція 2. ПРОБЛЕМИ ПСИХОПЕДАГОГІКИ БЕЗПЕКИ

<i>І.О. Баклицький, В.І. Слободяник</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСЕЙ СХИЛЬНОСТІ ДО РИЗИКУ СПРОБІТНИКІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ДСНС УКРАЇНИ	93
<i>В. Є. Голубко, М. Я. Нагірняк</i> ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КУРСАНТСЬКОГО КОЛЕКТИВУ	97
<i>А.М. Демків, Є.Ю. Литвиновський</i> НА ШЛЯХУ ДО ПРЕДМЕТУ ТА МЕТОДОЛОГІЇ “ПСИХОПЕДАГОГІКИ БЕЗПЕКИ”	101
<i>І. В. Денькович, А. Ф. Лозинський</i> ОФІЦЕРИ-УКРАЇНЦІ ВИПУСКНИКИ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)	105
<i>О.Я. Заверуха</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ БАТЬКІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ	111
<i>А.М. Ковальчук, А.М. Петренко, В.Б. Лоїк</i> ПРОВЕДЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....	116
<i>О.А. Кривошишина</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИСТОСТІ – ЖЕРТВИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	122